

Eliška Kolářová
Univerzita Tomáše Bati v Uherském Hradišti, Vizuelní komunikace
2010

- 1) Hladká sazba
- 2) Dělení slov
- 3) Znaménka
- 4) Mezislovní mezera a Vyplňování řádků
- 5) Řádkový proklad, Stránkový a řádkový rejstřík
- 6) Odstavec
- 7) Zarovnaný text
- 8) Nezarovnaný text

Hladká sazba

1.

Připomíná skutečně vodní hladinu, může být klidná, zvlněná, rozbouřená. Světlá či tmavá. Nejčastěji je tímto způsobě sazen základní text „chlebový text – tedy články, brožury, knihy. Text, který je určený pro lidské oči a ne- smí se jím oči unavit.

Písmo

Hladká sazba je vysazena z jednoho druhu, řezu a stupně písma.

Odstavcové uspořádání

Odstavcová úprava hladkého textu by měla být v celé publikaci jednotná. Především tedy počet sloupců na stránce a jejich šířka, způsob zarovnání a odstavcová zarážka. Sázejte buď s dělením slov v celém díle, nebo bez dělení – ale opět jednotně.

Sirotek

Sirotek vznikne tak, že poslední řádek odstavce, který je většinou také řádek východovým, se nevejde do určitého prostoru stránky nebo sloupce a přelije se na druhou stránku či sloupec.

Vdova

Vdova vznikne, když se nám první řádek nového odstavce zapomene na konci stránky nebo sloupce – to je sazečská chyba.

Dělení slov

2.

Dělení vždy narušuje pravé zarovnání odstavce při sazbě zarovnané do bloku, proto můžeme dělit pouze třikrát pod sebou. Do počtu tří dělení se započítávají i interpunkční znaménka na konci řádku. Jednohláskové předložky a spojky, nesmějí zůstat na konci řádku.

Dělení dvouslabičných slov

Dvouslabičné slovo je možné rozdělit pouze v případě, že první část slova má více než jedno písmeno a druhá část slova, alespoň tři písmena.

Víceslabičná slova

dělíme podle slabik se zřetelem na stavbu slova podle schématu: předpona – základ – přípona.

Složená slova

Přednost dáváme dělení v místě spojení (nesprávně: Českomo-ravská vrchovina, správně Česko- moravská vrchovina) a pokud jsou složené výrazy se spojníkem, dělíme je tak, že spojník uvádíme i na konci řádku i na novém začátku řádku.

Kdy se slova nesmí dělit

pokud by zůstalo na konci řádku jedno písmeno (a-nabáze), pokud by na následující řádek byla přenesena pouze dvě písmena (anabé-ze), pokud by rozdělení slov vzniklo nevhodné slovo (ná-držka), nesmí se dělit titul a jméno a zkrácené jméno (J.-Novák, Mgr.-Novák), čísla, číslovky se zkratkami jednotek a datumy, také není možné dělit zkratky.

Slouží k členění vět a souvětí, případně vyjadřují specifika mluvené řeči. Normální interpunkční znaménka jsou rovnocenné se znaky a Zavěšená interpunkční znaménka jsou jakoby zavěšena k textu proto nerozsbíjejí např. sazbu do bloku, protože se sázejí jakoby ven z textu.

Tři tečky – nevyslovený text, za poslední písmeno se vkládá zúžená mezera

Spojovník – používá se buď k dělení slov, nebo ke spojování slov při složených výrazech. Sází se bez mezer. Na klávesnici umístěn pod znakem.

Pomlčka – je delší než spojovník, je vždy oddělena mezerami, používá se ve smyslu od – do, až, versus, výčet (nabízíme: – internet), když chceme udělat přestávku v řeči nebo vymežit část textu

Uvozovky, Kulaté závorky, Hranaté závorky, Svorky – nesází se s mezerami, angličtina má pouze horní uvozovky. Čeština a slovenština používá buď pravé nebo levé uvozovky.

Tečka, Čárka – sází se těsně za slovo a po ní následuje mezera. Pokud za tečkou nebo čárkou následuje další interpunkční znaménko, přisazují se k sobě.

Dvojtečka, Sředník, Otazník, Vykřičník – tyto čtyři znaky se od slova oddělují zúženou mezerou.

Hvězdička a Křížek – tyto dva symboly se používají jako symboly narození a úmrtí. Není vhodné je s ničím zaměňovat.

Paragraf, Slitky (ligatura), &

Mezislovní mezera

4.

DTP programy pracují standartě se základní mezislovní mezerou, která je třetinou stupně písma (třetina čtverčíku, u dvanáctibodového písma je to tedy 4 body). Nastavením šířky mezislovních mezer můžeme řídit nejen celkový vzhled, ale hlavně čitelnost daného textu, případně ovlivnit rozsah sazby. Nejběžnější způsob nastavení mezer je v procentech. Přípustná minimální velikost mezislovní mezery je čtvrtina čtverčíku – 75%, přípustná maximální velikost je půlčtverčík – 150%. Je možná i nedělitelná mezera, díky ní odstraníme z konců řádků spojky a neslabičné předložky.

Vyplňování řádků

Změnou vzdáleností mezi jednotlivými znaky můžeme zlepšit čitelnost, ovlivnit prostor, který vytištěný text bude zaujímat, a také změnit zabarvení vytištěného dokumentu. Prostrkání v systémech počítačové sazby specifikujeme např. pomocí následujících termínů: bez prostrkání, velmi volné, volné, normální, těsné, velmi těsné. Velmi volné a volné znamená, že prostor mezi písmeny velice rozpaluje. Jiné programy počítačové sazby počítají prostrkání v jednotkách – různých jednotek, nebo přímo v typografických bodech, či zlomcích nebo třetinách čtverčíku.

V sázecích programech většinou v procentech a to minimální a maximální hodnota (-5% – +25%) a požadovaná hodnota (0%). Čím bude prostrkání volnější, tím méně znaků se vejde na řádek a naopak čím těsnější tím více znaků se vejde – zde pozor na čitelnost.

Proklad řádků je dalším faktorem, kterým máme možnost ovlivnit po měr potišťené a nepotišťené plochy stránky. Spočívá ve zvětšování nebo zmenšování mezer mezi řádky a má výrazný vliv na čitelnost textu. Řádkový proklad určujeme ve vztahu ke stupni a kresbě písma a šířce sazby. Průměrné stupně textového písma (9 – 12 bodů) se většinou sází s dvěma body řádkového prokladu. Menší stupně písma v rozsahu 5 – 8 bodů potřebují větší řádkový proklad, aby byly dostatečně čitelné. Při zadávání stupně písma a řádkového prokladu se nejčastěji používají číselné hodnoty oddělené lomítkem, např. 10/12. Znamená to, sázet desetibodové písmo s dvanácti dobovou kuželkou. Proklad tedy dva body. Sázející programy umožňují jako jednu z funkcí automatický řádkový proklad – který se zadává v procentech. V použitém příkladu by to tedy bylo 120%.

Při minusovém řádkovém prokladu počítejte s rizikem dotýkání se nebo překrytu horních a dolních tahů písmen nad sebou sousedících řádků. Širší sazba naopak vyžaduje proklad vždy. Pomůžeme tím čtenáři odstranit problém přeskakování z jednoho řádku na druhý během čtení. Proklad musí být jednotná bez ohledu na použité stupně písma v celé publikaci.

Stránkový rejstřík, jinak také volná sazba, je sazba při níž se kryje první a poslední řádek u oboustranně potisklých stránek a také pro kontrolu u protilehlých stránek. **Řádkový rejstřík** (pevný rejstřík), znamená krytí všech textových řádků na stránce v průhledu.

Odstavcová zarážka, odsazení – používá se pro úpravu na začátek prvního řádku. Běžně se používá jeden až dva čtverčíky. větší odstavcová zarážka přináší následné problémy s východovými řádky, které musí být delší než odstavcová zarážka následujícího odstavce. U profesionálních programů můžeme specifikovat odsazení v definici parametrů odstavce.

Východový řádek – je neúplný řádek na konci odstavce, pro jehož úpravu platí jistá pravidla. Za prvé musí být vždy delší než odstavcová zarážka. Druhé pravidlo nám přikazuje, že musí být vždy kratší alespoň o jeden čtverčík než plná řádek.

Předsazení – při této odstavcové úpravě je první řádek sázen na plnou šíři a ostatní řádky jsou zaráženy (odsazovány), nejčastěji čtverčíkem. Zadává se „visící“ odstavení celého odstavce.

Odstavec bez odsazení – je zvlášť nutné dbát na dodržování kratších východových řádků, jinak nebude odstavcová úprava výrazná.

Relativní odsazení – v případě uspořádání, kde nový odstavec začíná na východovém řádku předchozího odstavce, proveďte oddělení sloupců, alespoň třemi čtverčíky popřípadě i vložením nějakého symbolu či znaku.

Text zarovnaný do bloku má odstavce se zarovnaným levým i pravým okrajem, všechny řádky jsou tedy stejně dlouhé. Je to nejčastěji používaná úprava, zejména u novin, knih a časopisů.

Sází se zpravidla s odstavcovou zarážkou a s dělením slov. Méně častá forma blokové úpravy je bez odstavcové zarážky, zde je potřeba dodržovat pravidla východového řádku. Blokované uspořádání textu s relativním odsazením také nepatří mezi běžné způsoby úpravy. Při zarovnané sazbě pečlivě zvažujte správnou volbu stupně písma v poměru k šířce odstavce. Pokud má být odstavec příliš úzký, je vhodnější použít jiný způsob úpravy. Zarovnanou sazbu umožňuje automatická úprava vzdáleností mezi slovy. Každý řádek písma tak vyplní celou délku sloupce, kromě posledního východového řádku. Počet slov v řádcích není stejný, proto budou i vzdálenosti mezi slovy kolísat. Udržení rovnoměrné šířky mezislovních mezer je v sazbě do bloku náročné. Uspokojivý výsledek se dostaví pouze po kombinaci úprav několika parametrů. Jelikož se vyplnění řádku provádí rozložením potřebného množství volného místa do mezer mezi jednotlivými slovy, platí, že čím je více slov na řádku, tím spíše se ztratí rozdíly v šířce mezislovních mezer mezi jednotlivými řádky. Proto je možné vyrovnané mezislovní mezery při blokovém textu zachovat pouze v řádcích nad třicet znaků.

Za „řeku“, která je nepěknou sazečskou chybou, jsou považovány již tři mezery pod sebou.

je způsob sazby, kdy jeden okraj odstavce zarovnaný a druhý okraj je nezarovnaný. Písmo je vysázené tak, že řádky mají rozdílnou délku a rovnoměrné mezery mezi slovy. Nezarovnaný text je druhým nejběžnějším způsobem uspořádání sazby a jeho hlavní výhodou je stejná vzdálenost mezi slovy a tím vyvážené zbarvení textu, takže sazba působí klidnějším dojmem. V této úpravě je možné použít i některé typy odstavcových zarážek. Je to zároveň vhodná metoda pro sazbu úzkých sloupců i tam, kde malý formát nedovolí správné vyrovnání sazby a také v poznámkách a popiscích. Bez ohledu na šířku sloupce budou mezery i prostrkání stále stejné. Je možné sázet i bez dělení slov s volným východovým řádkem, který může být kratší než celková šířka sloupce. Použijete-li dělení slov, dojde ke zmenšení rozdílů v délce řádků. Siluetu odstavce můžete regulovat hloubkou nevyrovnaného okraje.

Zadáním **dělicí zóny** definujete nejmenší přípustnou délku textu na řádku.

Sazba na praporek je jedním z nejčastějších způsobů této úpravy textu, kde je buď zarovnaný levý nebo pravý okraj.

Sazba na střední osu – středy jednotlivých, nestejně dlouhých řádků jsou seřazeny na jedné ose, oba okraje textu jsou nezarovnané. Sazba na střední osu je vhodná spíše pro kratší texty slavnostního charakteru.

Asymetricky uspořádaný text – poměrně málo používaná úprava, kdy je každý řádek vysázený asymetricky. Při dobrém návrhu může být vizuálně zajímavé, ale je obtížněji čitelné.